
BASISINKOMEN EN VOLLEDIGE TEWERKSTELLING: DE NIET TE VERMIJDEN ALLIANTIE

Philippe Van Parijs
in samenwerking met Michel Genet (UCL)

Als je een einde wil maken aan de werkloosheid zonder de welvaartsstaat te ontmantelen, als je opnieuw de volledige tewerkstelling wil maar zonder sociale achteruitgang, dan is de vraag niet meer of een basisinkomen nodig is maar wel wanneer het mogelijk en opportuun zal zijn het in te voeren en op welk niveau, met welke modaliteiten en met welke begeleidingsmaatregelen. Dat is tenminste mijn conclusie na een reflexie, waaraan ik tien jaar geleden ben begonnen toen ik met enkele vrienden (1) het onderzoek startte naar de gevolgen van een eerder eenvoudig idee, dat we toen in het Frans "allocation universelle" hebben genoemd en waarvan we maar na meerdere maanden ontdekten dat anderen elders en eerder er ook op waren gekomen. Zelf waren we tot dat idee gekomen, vertrekkende van de vaststelling dat er in West-Europa, in tegenstelling tot de VS, een aanzienlijke massa onvrijwillig werklozen bestonden, die er maar niet in slaagden om in tijden van conjunctuurverbetering opnieuw aan de slag te gaan. Hoe te komen tot een oplossing, die zowel realistisch als structureel was, voor ogen houdend dat we ook stonden voor een ongebreidelde wedloop naar economische groei? Wie daar helder over nadenkt en zodoende op de gedachte komt van een onvoorwaardelijk inkomen, kan die niet meer uit z'n geest bannen.

In de loop van het voorbije decennium is het intellectuele landschap in die materie gevoelig gewijzigd. Eerst veroorzaakte de idee vooral een vaag ongelooft, geamuseerde verbijstering, occasionele verontwaardiging. Maar

daarna oogstte het stilaan in de meest uiteenlopende kringen actieve belangstelling van mensen en organisaties. Die waren door het idee geïntrigeerd en zelfs verleid, maar bleven toch - en met reden - met talrijke vragen zitten. Gelukkig zijn we vandaag beter uitgerust dan tien jaar geleden om die vragen te beantwoorden. Er ontstonden nogal wat nationale netwerken van personen en organisaties, die zich inzetten voor het basisinkomen. Verder organiseert een Europees netwerk nu om de twee jaar een internationaal congres, dat het mogelijk maakt een balans op te maken van de relevante ontwikkelingen, zowel intellectueel als politiek. (2) Parallel daarmee is de lijst van gespecialiseerde literatuur in verband met de ethische en economische dimensies van dit debat tot een indrukwekkende lengte gegroeid. (3) Vandaag maak je het mee dat een toenemend aantal studiedagen wordt georganiseerd, die uitsluitend gewijd zijn aan het basisinkomen of waar het een belangrijk agendapunt is en waar academici en prominenten uit de economische, sociale en politieke wereld zich samen over dat onderwerp buigen. (4) In België komt het debat nu ook stilaan in het publiek nadat het lange tijd beperkt was gebleven tot een klein kringetje van ingewijden. (5)

Deze bijdrage wil dit debat voeden met een reeks van drie bij elkaar horende teksten. Oorspronkelijk waren ze bedoeld om afzonderlijk te verschijnen ten behoeve van een zeer uiteenlopend publiek, maar in feite vullen ze elkaar aan omdat ze proberen duidelijk te maken hoe terzake het basisinkomen wel is ten aanzien van het werkloosheids- en tewerkstellingsprobleem in België en Europa. De eerste tekst werd geschreven op uitnodiging van *Le Monde des Débats*. Hij is bedoeld als een kennismaking met het idee. De andere twee teksten - een vrije tribune voor *Le Soir* en een samenvattende nota over de resultaten uit een scriptie voor economische wetenschappen - schetsen de twee richtingen die volgens mij het vruchtbaarste beloven te zijn en het dringends als het erop aan komt om nauwkeurig onderzoek te verrichten, in het licht van de meest adequate gegevens en de beste analysemethoden waarover we nu beschikken. Dit onderzoek vervangt op geen enkele wijze het brede debat waarmee hoe dan ook elke min of meer radikale hervorming gepaard moet gaan. Het vult het debat aan en moet er steeds nauwer mee samengaan naarmate dit debat zich uitbreidt. De twee schetsen zijn eerder aansporingen om eraan mee te doen dan dat men er onmiddellijk bruikbare resultaten moet in zoeken.

1. Utopie voor het huidige Europa.

Op de affiche die de Nederlandse Voedingsbond niet zo lang geleden heeft verspreid lees je: "Met het basisinkomen sla je twee vliegen in één klap. Het zal de mensen vrijer en gelukkiger maken. En - wie weet? - zal de arbeid er beter door worden verdeeld."(6) Al meer dan tien jaar voert de Voedingsbond FNV rond dat thema een niet aflatende actie. Het basisinkomen, waarvan die affiche de kwaliteiten zo roemt, is geen klassiek gewaarborgd minimuminkomen, zoals men dat in Nederland al in 1965 heeft ingevoerd onder de naam van bijstand. Zoals ons gewaarborgd minimuminkomen is die bijstand onderworpen aan een onderzoek naar de middelen van bestaan en gekoppeld - met wisselende strengheid - aan de voorwaarde dat men werkzoekende is of een bijscholing wil volgen. Het basisinkomen echter is niet voorbehouden aan de behoeftigen of aan de onvrijwillig werklozen. Het wordt aan iedereen toegekend, zonder enig onderscheid. Wat de Voedingsbond en andere Europese sociale organisaties ertoe gebracht heeft om het basisinkomen te eisen zijn precies de lessen die ze hebben getrokken uit de lange ervaring met de aan voorwaarden onderworpen formules van gewaarborgd minimuminkomen.

De onderliggende analyse is grosso modo de volgende. Het is juist dat het gewaarborgd minimuminkomen de meesten in staat stelt te overleven, wat op zich al heel wat is. Maar in plaats dat het gewaarborgd minimuminkomen functioneert als een voorlopige hulp in afwachting dat men een nieuwe start in het leven neemt, is het meer en meer verworpen tot een "terminus-toeslag" die de val, waarin de rechthebbenden voor goed zijn terechtgekomen, nog net draaglijk maakt. Waarom? Fundamenteel omdat de economie minder en minder in staat blijkt om voldoende arbeidsplaatsen te scheppen, die voldoende productief zijn om voor een lange periode te zorgen voor een netto-inkomen dat op z'n minst gelijk staat met een gewaarborgd minimuminkomen. Waar moeten we dan de oplossing zoeken? Niet in een herleving van de economie of een toename van de groei. Er zijn niet alleen ecologische belemmeringen maar er is ook het aspect produktiviteitstoename, die verbonden zijn met elke groei. Ook niet in een uitbreiding of verbetering van de vorming. Voor één individu brengt een betere scholing natuurlijk iets op, maar als men alle mensen beter gaat opleiden zal dat de totale werkloosheid niet noemenswaardig verbeteren. Het is niet omdat, als je opstaat, jij beter kunt zien, dat, als iedereen opstaat we allemaal beter zullen zien. De menselijke hulpbronnen

die zo'n massale herscholing vergen, rechtvaardigen in genedele de beperkte voordelen.

Wat dan te denken van een algemene arbeidsherverdeling door de wettelijke arbeidstijd te verminderen? Niet veel, valt te vrezen. Immers, een algemene en substantiële arbeidsduurvermindering zou onvermijdelijk sectoriële en lokale tekorten aan geschoolde arbeidskrachten veroorzaken en meteen de recruiterings- en opleidingskosten opjagen. Bovendien, voor de groep van laaggeschoolden, die het meest getroffen is door de werkloosheid en wier lot toch in de eerste plaats dient te worden verbeterd, zou een arbeidsduurvermindering contraproductief zijn. Immers, als je het jaarsalaris ongewijzigd zou laten dan veroorzaakt een arbeidsduurvermindering een verhoging van kostprijs per uur van de ongeschoolde arbeid. Als men het jaarsalaris in verhouding mee met de arbeidsduur zou verminderen, zodanig dat het voor de ongeschoolden misschien wel onder het gewaarborgd minimuminkomen zou vallen, dan wordt die operatie sociaal onaanvaardbaar.

Als men eenmaal dat moeilijke dilemma doorheeft, dan wordt het moeilijk om niet mee te gaan met de hierna uiteengezette strategie van de Voedingsbond, die nadien door andere organisaties werd overgenomen. Je geraakt uit dat dilemma, als je parallel met de arbeidsduurvermindering, een inkomen introduceert - zelfs heel bescheiden - waar iedereen recht op heeft, ongeacht of je werkt of niet. Op die manier wordt het mogelijk én de arbeidsduur te verminderen én de levensstandaard te vrijwaren van de laagst geschoolden zonder dat dit een contraproductieve verhoging van de uurloonkosten van laaggeschoolden met zich brengt. Deze strategie overwint echter niet de eerste moeilijkheid. In zekere zin maakt ze die zelfs acuter, want om het inkomen dat men aan iedereen wil uitdelen, te kunnen financieren, moet men op een goeddraaiende economie kunnen rekenen. Hoe meer de vermindering van de officiële arbeidsduur de economie aan banden legt, desto kleiner wordt de manoeuvreerruimte waarover men beschikt om het onvoorwaardelijke inkomen te introduceren en te verhogen. Precies dat inkomen werd nu juist verondersteld het mogelijk te maken dat de arbeidsduurvermindering voor de laagst geschoolden financieel te dragen blijft zonder contraproductief te worden.

Deze negatieve conclusie hoeft daarom nog niet diegenen die de herverdeling van de beschikbare arbeid aantrekkelijk vinden, tot wanhoop te

drijven. De introductie van een basisinkomen is juist de meest radicale versie van een zachte maar systematische strategie die de arbeidsherverdeling vanzelf mee binnen brengt in plaats van te proberen om ze op te leggen. Immers, enerzijds komt het instellen van een basisinkomen er in zekere zin op neer dat men de vergoeding voor loopbaanonderbreking of de tweede cheque (7) veralgemeent. Dat maakt het mogelijk dat sommigen van diegenen die werk hebben, zich gedeeltelijk of tijdelijk uit hun baan terugtrekken. Anderzijds, door eerst een financieel zekere sokkel op te trekken, waarbovenop de andere inkomens kunnen toegevoegd worden, bestrijd je rechtstreeks de bestaande werkloosheidsval, die de huidige systemen van gewaarborgd minimumloon met zich mee brengt. Bovendien, door die zekere sokkel van het basisinkomen kunnen sommige banen blijven bestaan - zoals bijvoorbeeld de deeltijdse banen of de jobs die nogal wat scholing vereisen, omdat veel van dergelijke banen maar rendabel blijven als hun vergoeding lager ligt dan het bestaansminimum.

Dit dubbele effect wordt natuurlijk des te meer voelbaar zijn naarmate het basisinkomen hoger zal liggen. In een onmiddellijke toekomst moeten we er echter niet aan denken dat dit basisinkomen zelfs maar in de buurt van het bestaansminimum zal kunnen liggen. Dat bestaansminimum zullen we dus moeten handhaven, net zoals trouwens de pensioenen, de werkloosheidsvergoedingen en de andere transferten. Toch kunnen we ze, in geval van de invoering van een basisinkomen, verlagen met een som gelijk aan dat basisinkomen. Wanneer dit basisinkomen bijvoorbeeld niet hoger zou liggen dan de helft van het huidige bestaansminimum, zou dat toch al behoorlijk bijdragen, via de al hoger beschreven wegen, tot de verdeling van de arbeid. Het basisinkomen pakt de perverse gevolgen van de huidige voorwaardelijke systemen van gewaarborgd inkomen frontaal aan. Daardoor wordt het basisinkomen een onvervangbaar onderdeel van elke realistische strategie, die erop gericht is het bestaande werkloosheidstype drastisch en duurzaam te verminderen en die het mogelijk maakt om te ontsnappen aan het tragische lot van een alsmaar meer gedualiseerde en door de uitsluiting getekende samenleving.

Deze heel schematische argumentatie, heeft in allerlei varianten heel wat intellectuelen en sociale of politieke organisaties ertoe gebracht die zaak ernstig te menen, hoewel ze oorspronkelijk niet erg scheen te verschillen van de zovele genereuse dromen die de hele geschiedenis door de mensen hebben ontgoocheld. Dat betekent zeker niet dat er geen andere mogelijke

wegen zijn om tot dat idee te komen. Dat is trouwens ook gebeurd. Ze gaan van het neoliberale project om de Welvaartsstaat radicaal te ontvetten tot de postmarxistische ambitie om een kapitalistische weg naar het communisme te bedenken. Het is niet mogelijk om hier een gedetailleerder overzicht te geven van al die varianten. Nog minder kunnen we verslag uitbrengen van het brede debat dat het idee van basisinkomen heeft veroorzaakt. Ik beperk me tot een korte schets van de richting waarin we volgens mij moeten gaan om de beste antwoorden te zoeken op de twee opwerpen die in dit debat centraal staan.

De eerste opwerping stelt dat een basisinkomen moreel niet te verdedigen is omdat de luiaards daardoor systematisch profiteren van degenen die werken. Je zou kunnen beginnen met toe te geven dat de elementaire rechtvaardigheid inderdaad een zeker wederkerigheid vereist, een zeker evenwicht tussen wat je bijdraagt en wat je ervoor terugkrijgt. Toch kun je daarbij ook stellen dat in een samenleving waar een aanzienlijk deel van de arbeid wordt - en moet blijven worden - gedaan buiten de monetaire sfeer, het niet meer dan rechtvaardig is dat er een vorm van onvoorwaardelijk inkomen bestaat. Integendeel, we zouden daardoor al heel dicht in de buurt van die wederkerige rechtvaardigheid zijn aanbeland, want we zouden aldus een eigen inkomen bezorgen aan een heleboel mensen - te beginnen bij de thuiswerkenden vrouwen - die vandaag toch maar een berg werk verzetten, werk dat bovendien heel dikwijls veel tijd vereist en erg ondankbaar is. De toekenning van een basisinkomen zou geen noemenswaardige toename veroorzaken van het aantal personen dat een inkomen krijgt zonder dat daar een prestatie tegenover staat.

Dit eerste antwoord geldt ook als een argument *ad hominem* gericht tot degenen die misschien wel die eerste opwerping formuleerden, maar waarschijnlijk zelf niet zo dikwijls een huishoudelijke taak op zich nemen. Maar een veel doorslaggevend antwoord op die eerste opwerping is volgens mij dat de wederkerige rechtvaardigheid maar aanvaardbaar is in een toestand van gelijke verdeling van de zeldzame hulpbronnen, zowel natuurlijke als geproduceerde, en waar alle leden van een samenleving gelijke toegang moeten toe hebben. Historisch bekeken en in een cultureel gediversifieerde samenleving, die technologisch is ontwikkeld, ecologisch bedreigd en die structureel een grote ongelijkheid vertoont in het verdelen van de arbeid en de daarmee samenhangende inkomens, impliceert een echte gelijkheid in de toegankelijkheid van de zeldzame hulpbronnen het toekennen van

een basisinkomen. Dat basisinkomen moet dus niet gerechtvaardigd worden als de minst slechte realisatie van een principe van wederkerigheid, maar als het hoofdbestanddeel van een billijke basisstructuur, dat elk legitiem beroep dat je op dat principe doet, vooronderstelt. Ik ga dit argument, dat ik nu te beknopt heb weergegeven, niet proberen verder uit te diepen (8). Laat ik eerder de volgende opwerping aanpakken. Ze gaat niet zozeer over de ethische wensbaarheid van een basisinkomen dan wel over politiek-economische haalbaarheid.

Je kunt die opwerping als een dilemma formuleren. Eerste hypothese: laten we het basisinkomen invoeren in één enkel geïsoleerd Europees land. Je gaat dan heel vlug verzet krijgen van hen die stellen dat zo'n maatregel de nationale competitiviteit in het gevaar brengt. Dat zou bijvoorbeeld z'n weerslag hebben op de werkaanbieding of het zou, om het te kunnen financieren, de belasting op het kapitaal verzwaren. Het zou een groot risico met zich brengen omdat een aantal activiteien het land zouden verlaten. Een basisinkomen kun je dus alleen op Europees niveau invoeren. Tweede hypothese: we voeren het basisinkomen in op Europees niveau. Maar de verschillen in de onderscheiden stelsels van sociale zekerheid zijn zo diep en gevoelig op het vlak van de financieringswijze, de structuren van de transferten, hun niveaus en hun banden met het fiscale stelsel, dat elke poging om ze grondig te harmoniseren en a fortiori om ze onder te brengen in één systeem, al bij voorbaat gedoend is te mislukken. Je kunt een basisinkomen dus maar op nationaal niveau invoeren.

Kunnen we aan dat dilemma ontsnappen? Wat de eerste hypothese betreft, is de manoeuvreermarge beperkt. Akkoord, als we het concreet en op korte termijn hebben over een basisinkomen, dan gaat het over een gedeeltelijk basisinkomen, een basisinkomen dus waar een alleenstaande niet van kan leven en dat samen moet blijven gaan met de al bestaande voorwaardelijke uitkeringen, die nu worden betaald aan hen die geen andere bronnen van inkomsten hebben. Welnu, zoals onlangs in Parijs werd gesteld door de econoom van Cambridge, Anthony Atkinson, het is geen probleem om een gedeeltelijk maar substantieel basisinkomen uit te betalen, zelfs niet voor één enkel land. Voor Atkinson is dat geen economisch probleem. Het probleem is eerder hoe politiek gebruik te maken van de economische vrees. Zo gezien is het niet onvoorstelbaar dat een vastberaden, stabiele regering met voldoende zelfvertrouwen die hindernis

neemt en een vernieuwend sociaal pact afsluit van historische betekenis.(9)

Het tweede deel van het dilemma is ook niet ondoorbreekbaar. Natuurlijk zijn de verschillen tussen de systemen van sociale zekerheid diep en liggen ze gevoelig. Maar een Europees basisinkomen vereist niet dat ze substantieel geharmoniseerd worden. Er moet hoogstens een gemeenschappelijke sokkel komen. Daar kan elk systeem zich dan op zijn manier aan aanpassen. Dat idee van gemeenschappelijke sokkel vraagt wel een financieringswijze die voldoende eenvormig is voor alle betrokken landen. Dat kan op drie manieren: een energieheffing, een heffing op de roerende inkomsten of op de toegevoegde waarde. Elke manier heeft haar eigen voor- en nadelen. Het is dus belangrijk te onderzoeken welke de gevolgen zijn voor elk van die drie methodes. Maar niets belet ons te denken dat ze kunnen worden toegepast, eventueel gecombineerd. (10)

Uit de chaos van feiten en betogen rijst stilaan de evidentie dat er dringend meer dan een vangnet nodig is om de individuen, de regio's en de naties te beschermen tegen de wisselvalligheden van de markt. Een sokkel, dat hebben ze nodig als ze niet ontwricht willen worden door de druk van de dualisering en de migratievloed. Maar deze systematische eis die zich zelf meer en meer opdringt wordt niet vanzelf ingewilligd. De weg loopt over debatten, democratische strijd, profetische verbeelding en politieke vindingrijkheid. Die weg blijft onzeker. Ooit misschien zal men hem zien - zoals de affiche van de Voedingsbond suggereert - als een weg naar een essentiële etappe in de richting van een wereld waar de arbeid billijker zal zijn verdeeld en waar, wie weet, de mensen vrijer en gelukkiger zullen zijn.

2. Een echt sociaal pact.

Een echt sociaal pact. (11) Geen nieuw arrangement tussen vakbonden en werkgevers om onder elkaar de rijkdommen en de waardigheid te verdelen. Wel een pact dat ons aangaat en ons allemaal mobiliseert, dus ook Jan de man en Mie de vrouw in de straat.

Sinds twee jaar bestaat het inkomen van Jan en Mie uit het bestaansminimum. Vandaag bedraagt dat 26.000 Fr voor een echtpaar. Daar komen zo nu en dan nog een 6.000 Fr bij, het maximum dat ze elk mogen bijver-

dienen zonder dat hun bestaansminimum met evenveel wordt verminderd. Quid met een echte baan? Om een van hen er een te bezorgen, moet die minstens 26.000 Fr opbrengen, eigenlijk zelfs 38.000 Fr als je rekening houdt met de klusjes die ze tot nog toe hier en daar opknapten. Voor Jan en Mie, net als voor zovele andere langdurig werklozen, is dat een reïne utopie. Er moet immers een werkgever bestaan die zo'n baan rendabel acht. Niemand gelooft nog dat een economische herleving, zelfs een serieuze, Jan en Mie en al die anderen die hun lot en hun opstanige gevoelens delen, uit de mazen van de bijstand zal halen. Als tegenprestatie voor die schamele bijstand eist men van ze dat ze blijven zoeken naar wat niet meer te vinden is.

Een waarachtig sociaal pact moet dat kwaad bij de wortel aanpakken, zonder de levensstandaard aan te tasten van diegenen die er de slachtoffers van zijn. Maar ook zonder zich illusies te maken over de manoeuvreerruimte waarover de staat beschikt, gebukt als hij gaat onder de schulden en begiftigd als hij is met een kleine en open economie. Welke weg moeten we bewandelen om meer te doen dan enkel hier en daar een lek te stoppen en om in tegendeel een basis te leggen voor een structurele oplossing voor de toenemende dualisering, die én sociaal aanvaardbaar is en economisch realistisch. Een onbetaalbare politiek van massale vorming biedt geen soelaas. Ook geen aan zelfmoord grenzende algemene werktijdverkortung. Wel de oprichting in de schoot van onze sociale zekerheid van een niet aan voorwaarden onderworpen inkomenssokkel waarboven alle andere inkomsten kunnen worden opgestapeld.

Laten we heel concreet beslissen om elke maand aan **elke ingezetene** van 18 jaar of ouder een som toe te kennen van 8.000 Fr, zowel aan Koning Albert als aan diegene waarmee zijn voorganger in het Payoke ooit een koffie dronk, zowel aan de zelfstandige als aan de student, de huisvrouwen, de werklozen. Laten we voorts de volwassenen van 18 jaar en ouder alle andere sociale transferten (pensioenen, bestaansminimum, enz.) die hoger zijn dan die 8.000 Fr handhaven maar ze wel verminderen met die 8.000 Fr. Laten we daarentegen elke transfert onder de 8.000 Fr per volwassene afschaffen. Idem voor wat betreft de fiscale splitsing van de beroepsgezinsinkomens. Laten we parallel daarmee de beroepsvoorheffing van de loontrekkenden en de zelfstandigen met gemiddeld 8.000 Fr verhogen. Laten we tenslotte het gewaarborgd minimumloon met 8.000 Fr netto verlagen.

Dit hele pakket maatregelen komt vrijwel neer op een nuloperatie voor de openbare financiën. Het laat de huidige inkomensverdeling van de gezinnen zo goed als ongewijzigd. Maar hij vormt wel de kern van de strategie die we nodig achten. Hoezo? Nemen we nog eens het voorbeeld van Jan en Mie. Volgens ons scenario krijgen ze allebei onvoorwaardelijk elk 8.000 Fr. Daar komt een bestaansminimum bij dat nu nog maar 10.000 Fr zal bedragen en dat wél onderworpen blijft aan een onderzoek naar hun inkomen. Samen beschikken ze nog altijd over een totaal van 26.000 Fr. Tegen welke voorwaarden kan een van hen redelijkerwijs een baan aannemen die wat meer is dan de klusjes die net geen 6.000 Fr opbrengen? In dit geval volstaat een baan die netto minstens 10.000 Fr per maand opbrengt. Voor mensen als Jan en Mie is dat helemaal niet meer zo'n utopie als de 26.000 Fr, laat staan de 38.000 Fr van ons eerste voorbeeld, zeker niet als de werkgevers en de overheid zich aan die nieuwe situatie zullen hebben aangepast. Bijgevolg wordt het minder onrealistisch en dus minder wraakroepend om van elke persoon die kàn werken en die van de gemeenschap de 8.000 Fr ontvangt waarop hij recht heeft, te eisen dat hij werkelijk bereid is werk te aanvaarden of zich te onderwerpen aan een opleiding die hem dat werk kan bezorgen. Dat moet ook deel uitmaken van dat nieuwe sociaal pact.

Zijn er bezwaren? O ja, een hele hoop. Sommige hebben betrekking op het principe van de onvoorwaardelijkheid van die sokkel. (12) Andere gaan over de specifieke invulling van deze formule. Leidt dat bijvoorbeeld niet tot een strijd tegen de uitsluiting door middel van een uitbreiding van 'hamburgerjobs'? In zeker zin, ja. Op die manier moedig je inderdaad de deeltijdse arbeid aan en de loopbaanonderbrekingen en je maakt het ook mogelijk dat men lagere lonen aanvaardt dan degene die men vandaag uitbetaalt. Maar hier speelt nu juist het onvoorwaardelijke karakter van de sokkel en dat is heel belangrijk. Je kunt nu vrij, tussen het aanbod van laag betaalde banen, die jobs kiezen waarvan de intrinsieke inhoud of de waarde van de opleiding, verrechtvaardigen dat je ze aanvaardt.

Waarom niet meer dan 8.000 Fr? Meer geven zou immers de onderhandelingspositie van elke persoon verbeteren. Dat zou de werkloosheidsval nog kleiner maken. Het zou de structuur van de transferten vereenvoudigen, de overgang tussen werk en opleiding versoepelen en het zou de versoepeling van de arbeidsmarkt aanvaardder maken. Inderdaad, maar laten we niet te snel gaan. Er komen nog momenten dat we andere pacten

zullen afsluiten. Het dringendst is vandaag dat we ons voorzien van die sokkel, die het essentiële onderdeel is van elke politiek die zich voorneemt de oorzaken van de uitsluiting in onze steeds ziekere samenleving bij de wortel aan te pakken. Alleen als we ons in die richting bewegen, kunnen we het Europese model redden; door het voorbij te steken.

3. Een Europees basisinkomen.

Sommigen geloven in een sociaal Europa, maar niet in de vorm van een grondige harmonisering van de stelsels van sociale zekerheid. (13) Sommigen, soms dezelfde, geloven in het basisinkomen, maar niet in één enkel land. Zowel de enen als de anderen moeten elkaar noodgedwongen vinden als ze beginnen te reflecteren over de mogelijkheden en modaliteiten van een *Europees basisinkomen*, dat aan elke individuele inwoner van de Europese Unie een onvoorwaardelijk inkomen verzekert. Dit onvoorwaardelijk inkomen vormt aldus een sokkel waarboven de verschillende nationale sociale zekerheidsstelsels zouden blijven voortbestaan.

Laten we eens een eerste gedachtenexperiment uitvoeren. Beelden we ons even in dat we elke maand aan elke permanente, meerderjarige inwoner van de Europese Unie een identiek bedrag zouden storten en dat we die transferten uitsluitend willen financieren door een eenvormige gemeenschapsheffing op het energieverbruik. Waarom juist die vorm van financiering? Omdat de meeste besluitvormers om diverse ecologische redenen al gewonnen zijn voor een energieheffing en omdat ze tegenwoordig ook de concurrentierisico's inzien als één enkel land zich op die weg zou begeven. Tevens zou de herverdeling van die energieheffing in de vorm van een Europees basisinkomen tegemoet komen aan de bezwaren die sommigen opperen in verband met de negatieve gevolgen van zo'n heffing op de levensstandaard van de minstbegoeden.

Laten we dus als fiscale basis alleen het verbruik van olie, gas, steenkool en elektriciteit nemen voor zover ze aangewend worden in de productie van energie. We hebben het dus niet over bijvoorbeeld het verbruik van olie bij de aanmaak van plastic. Zo rekenen we ook niet met het steenkool- of olieverbruik bij de productie van elektriciteit om dubbeltellingen te vermijden. De verschillende huidige nationale fiscale heffingen door elkaar genomen komen neer op een gemiddelde heffing van 100 ecu op elke ton-

olie-equivalent (TOE of 41.860 kilojoules). Als al die heffingen zouden worden vervangen door een Europese heffing, die de gemiddelde belastingdruk op het energieverbruik onveranderd laat, dan zou het Europees basisinkomen dat je met die heffing kunt financieren ongeveer een twintigtal ecu's bedragen, of minder dan 1.000 Fr per persoon en per maand. (14)

Deze cijfers geven enkel een schatting van de laagste opbrengst die men kan verwachten. Maar een Europese energiebelasting heeft nu juist tot doel een verhoging op dat gebied mogelijk te maken. Zo bestaan er sinds 1991 in de Europese Commissie al harmonisatieplannen die voor diesel 270 ecu voorstellen, 445 voor loodvrije benzine en 495 voor loodhoudende benzine (maar 53 voor stookolie en 18 voor zware stookolie). Uit de strengste schattingen van verschillende Europese experts in 1989-90 blijkt echter dat de sociale kosten die het verbruik van al die verschillende energiedragers veroorzaken veel hoger oplopen: 950 ecu voor benzine, 920 voor dieselolie, 320 voor stookolie, 239 voor zware stookolie, 233 voor steenkool, 144 voor gas, 431 voor elektriciteit. Als we die schattingen gebruiken, komen we aan een gemiddelde, gewogen heffing die hoger ligt dan 400 ecu. Bij een gelijkblijvend energieverbruik zou je daarmee een Europees basisinkomen kunnen financieren van bij de 100 ecu of 4.000 Fr per persoon en per maand. Maar hier gaat het dus om de hoogst mogelijk te verwachten opbrengst aangezien het voor de hand ligt - wat trouwens ook te hopen valt - dat een verviervoudiging van de energieheffing het energieverbruik zal drukken.

Toch loont het de moeite om ons gedachtenexperiment nog eventjes voort te zetten, zelfs al zitten we binnen een weinig realistisch statistisch kader. Een basisinkomen van 4.000 Fr kan erg schraal lijken in de rijkere regio's van de gemeenschap. Voor de armere gebieden is het dat helemaal niet. Als de landen die in aanmerking komen voor een op die manier gefinancierd basisinkomen, dezelfde zouden zijn als degene die vandaag de begunstigde zijn van de structuurfondsen van de Europese Unie (Europees Sociaal Fonds en Europees Regionaal Ontwikkelingsfonds), dan is het interessant te weten dat zelfs met een zo bescheiden Europees basisinkomen, het volume van de transferten van de betalende landen naar de ontvangende landen ongeveer 14 maal hoger zou liggen dan wat het vandaag is. Dat is toch een prachtige overweging voor diegenen die vinden dat de verhoogde kwetsbaarheid van sommige Europese streken, als gevolg van

de eenheidsmarkt, dringend moeten worden gecompenseerd door systematische en massieve interregionale transferten. Dit kan natuurlijk ook voedsel geven aan diegenen die vinden dat alleen de landen het recht moeten hebben om een verrijkende interpersonele solidariteit te organiseren.

Ons scenario maakt het mogelijk om andere interessante vragen te behandelen. Als de Europese heffing de bestaande energieheffingen vervangt, betekent dat natuurlijk een minderinkomen voor elke staat. Anderzijds stelt een Europees basisinkomen de nationale overheden in staat om een aantal nationale sociale uitkeringen te verlagen zonder dat daardoor de koopkracht wordt aangetast. Nationale overheden die het energieverbruik weinig belasten en veel sociale uitkeringen betalen, kunnen hun financiën aldus saneren. Het omgekeerde is natuurlijk waar voor de overheden die al een hoge belasting op het energieverbruik hadden en weinig sociale uitkeringen betalen. Maar is de noodzaak om eventueel de nationale financiën min of meer grondig aan te passen een hinderpaal om een Europees basisinkomen in te voeren? Misschien biedt dit in tegendeel een gelegenheid om de verschillende nationale sociale zekerheidssystemen zo aan te passen dat de creatie van arbeidsplaatsen erdoor wordt aange­moedigd.

Anderzijds is het nu wel duidelijk dat een energieheffing nooit een royaal Europees basisinkomen zal kunnen financieren. Zijn er dan andere, ruimere financieringsbronnen mogelijk? Een Europese roerende voorheffing bijvoorbeeld? Een stukje BTW. In het algemeen kun je dergelijke heffingen makkelijker op Europees niveau standardiseren dan de personenbelasting.

Al die vragen en nog vele andere vereisen diepere, nauwkeuriger en ingewikkelder berekeningen. Akkoord, er bestaan makkelijker opgaven, die bovendien ook een veel practischer relevantie lijken te vertonen. Maar er zijn er niet veel die dringender zijn, tenminste voor diegenen die gedreven worden door de wil om een waarlijk sociaal Europa uit te bouwen en die er tevens van overtuigd zijn dat zoiets maar kan, als je onder de verschillende nationale systemen van sociale zekerheid een waarachtige Europese sokkel schuift.

NOTEN

- (1) Onder het pseudoniem Collectief Charles Fourier kregen wij voor een scenario geheten "Basisinkomen" de prijs Agora-Travail van de Koning Boudewijnstichting (november 1984). Voorts maakten we onder dezelfde titel een speciaal nummer van de Revue Nouvelle (april 1985) met ondermeer bijdragen van Philippe Defeyt, Herman Deleeck, Philippe De Villé, André Gorz, Alain Lipietz, François Martou, Hedwige Peemans-Poulet, Pierre Reman en Jozeph Schoonbroodt.
- (2) Het Basic Income European Network (BIEN, c/o Walter van Trier, Bosduifstraat 21, 2018 Antwerpen) is gesticht na een eerste congres (Louvain-La-Neuve, 1986) op initiatief van het Collectif Charles Fourier. Later werden er nog congressen gehouden in Antwerpen (UFSIA), Florence (Europees Universitair Instituut) en Parijs (Université de Paris-Val de Marne). Het volgende zal plaats vinden in Londen (Goldsmith College) op 8-10 september 1994. Het BIEN publiceert een driemaandelijks informatiebulletin in het Engels. De Basic Income Research Group (BIRG), vandaag herdoopt in Citizens Income Study Centre (St Philips Building, Sheffield Street, London WC2A 2EX) werd opgericht in 1984. De Werkplaats Basisinkomen, vandaag herdoopt in Vereniging Basisinkomen (Heijermansweg 20, NL-1077 WL Amsterdam) werd opgericht in 1988. En de Association pour l'introduction d'un revenu d'existence (AIRE, c/o Futuribles, 55, rue de Varennes, F-75341 Paris) werd opgericht in 1989. Al die netwerken hebben hun eigen informatiebulletin.
- (3) Bijvoorbeeld Walter (1989), Parker (1989), Atkinson (1989), Brittan & Webb (1990), Roebroek & Hogenboom (1990), Gantelet & Maréchal red. (1992), Van Parijs red. (1992), Meade (1993), van der Veen (1993).
- (4) Om maar te verwijzen naar de meest recente voorbeelden: "Basisinkomen in drievoud", Amsterdam, 14 december 1993; "Revenu d'existence et pleine activité", Parijs, 7 oktober 1993; "Citizens Income and the Left", Londen, 9 oktober 1993; "Studiedag Basisinkomen", Gent, 27 november 1993; en de Assises de Démocratie et Créativité over "Le crépuscule de la société industrielle", Louvain-la-Neuve, 4 december 1993.
- (5) Getuigen bijvoorbeeld recente artikelen en interviews in De Morgen (12-6-93, 18-8-93, 21-8-93, 27-8-93) en in de Vlaamse weekbladpers (Intermediair, 13-10-92, Trends, 11-3-93 en 7-10-93, Veto, 18-10-93).
- (6) Dit stuk werd ook gepubliceerd in een licht ingekorte versie onder de titel (van de redactie) "Un rêve généreux", in Le Monde des Débats (Parijs) nr. 8 van mei 1993 na een artikel over hetzelfde onderwerp van Jean-Marc Ferry.
- (7) Noot van de vertaler: wij vertaalden "la prime au temps partiel" door het in Vlaanderen recent bekend geraakte begrip "tweede cheque".
- (8) Ik ontwikkel dit argument uitvoeriger in een nog te verschijnen werk.

-
- (9) Voor een concrete illustratie van deze eerste strategie, lees het volgende deel (Een echt sociaal pact).
 - (10) Voor een nadere illustratie van deze tweede strategie, lees het laatste deel (Een Europees basisinkomen).
 - (11) Dit deel verscheen eerder onder dezelfde titel in *Le Soir*. (29 september 1993), in een iets ingekorte versie en in het kader van een serie "cartes blanches" met kritische bijdragen over het Sociaal Pact, waar op dat ogenblik over werd gediscussieerd tussen regering, vakbonden en werkgevers.
 - (12) cf. Van Parijs red. (1992) of meer samengevat, Van Parijs (1990), voor een overzicht van de debatten die rond dit principe worden gevoerd.
 - (13) Dit deel is een drastisch verkorte aanpassing (in samenwerking met Michel Genet) van een gezamenlijke mededeling voor het IVe Congres van het Basic Income European Network (Parijs, september 1992), gepubliceerd in Bulletin nr. 15 van de Basic Income Research Group (Londen, zomer 1992) en gebaseerd op een scriptie voor een meesterschap in de economische wetenschappen, gepresenteerd door Michel Genet van de UCL in september 1991.
 - (14) Cijfers van 1988. Gedetailleerde bronopgave (hoofdzakelijk Eurostat) alsmede de vermelding van de hypothesen en berekeningen zijn te vinden in Genet (1991).

BIBLIOGRAFIE

Atkinson, Anthony B. *Poverty and Social Security*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1989.

Brittan, Samuel & Webb, Steven, *Beyond the Welfare State. An examination of basic incomes in a market economy*, Aberdeen: Aberdeen University Press, 1990

Gantelt, Gilles & Maréchal, Jean-Paul (red.) *Garantir le revenu: une des solutions à l'exclusion*, Paris: Transversales, 1992,

Genet, Michel. *Calcul d'un mode de financement d'une allocation universelle européenne*. Université Catholique de Louvain: Département des Sciences Economiques, mémoires de maîtrise en sciences économiques, 1991.

Genet, Michel en Van Parijs, Philippe. "Eurogrant", *BIRG Bulletin (Londen)* 15, 1992, 4-7/

Meade, James M. *Liberty, Equality and Efficiency*, Londen: Macmillan, 1993.

Parker, Hermione. *Instead of the Dole*, Londen: Routledge & Kegan Paul, 1989.

Roebroek, Joop & Hoogenboom, Erik. Basisinkomen: Altnatieve uitkering of nieuw paradigma? , Den Haag: VUGA, 1990.

van der Veen, Robert J. (red.) Basisinkomen in drievoud, Amsterdam: Het Spinhuis, 1993.

Van Parijs, Philippe. "Peut-on justifier une allocation universelle?", *Futuribles* 144, juni 1990, 29-42.

Van Parijs, Philippe (red.). *Arguing for Basic Income. Ethical Foundations for a Radical Reform*, Londen: Verso, 1992.

Van Parijs, Philippe. *RealFreedom for All. What (if anything) can justify capitalism?*, Oxford: Oxford University Press, nog niet verschenen.

Walter, Tony. *Basic Income. Freedom from poverty, freedom to work*, Londen: Marion Boyars, 1989.